

A KICSINYSÉG-TUDATRÓL

Szederkényi Ervin kilencvenéves lenne

Halálának harmincadik évfordulójára írtam Szederkényi Ervinnél a *Jelenkor Online* felületére,¹ és ez most, amikor kilencvenedik születésnapja alkalmával szeretném megkerülhetetlen alakjára felhívni lapunk olvasóinak, különösen a fiatalabb generációknak a figyelmét, nem könnyíti meg a dolgomat. A 2017-es írás megpróbálta röviden összefoglalni mindazt, amit a számára és a *Jelenkor* számára fontos írók leírtak, elmondtak róla, körülírni a folyóirat történetében betöltött jelentőségét. Csakis ezt az utat választhattam, mivel én magam épp az ő 1987. februári halála után nem sokkal léptem be egyetemistaként először a *Jelenkor* régi szerkesztőségi helyiségébe, személyesen tehát nem ismertem.

Nem lenne ildomos megismételni az ott leírtakat, ezért most rendhagyóbb módját választom emléke felidézésének. Mégpedig saját vallomása révén, mely írásai között szinte „egyedüli példány”. Nem is szánta nyomtatásra, abban a formában valószínűleg került volna az efféle kitérülést, ám mégis a nyilvánosságnak, habár a számára talán oldottabb formájának készítette, hiszen a Pécsi Rádióban hangzott el. A szerkesztőségi archívumban maradt fenn egy példányban a gépiratos szöveg, amit 2014 áprilisában, nyolcvanadik születésnapja alkalmából közölt a *Jelenkor* a maga alkalmi címén: *Pécsi Rádió 1971*.

Amikor a nyilvánvalóan felkérésre megszülető szöveg elhangzik, Szederkényi még messze van attól az irodalomtörténeti jelentőségű szerkesztői figurától, akivé innen számítva bő másfél évtized alatt válik. 1964-ben kapja meg a szerkesztőség irányítását azzal az elvárással, hogy ne kövessen el olyan „közlétpolitikai hibákat”, amilyeneket az aczéli kultúrpolitika szerint a megtorlásul leváltott elődje, Tüskés Tibor elkövetett. Ezt a történetet most nem elevenítem fel, számos emlékezésből ismert. A homo novusnak, aki a pécsi főiskolai irodalomtanításból érkezik, számára ismeretlen terepen kell helytállnia. Bizalmatlanság övezi, a szerkesztőségből kilép a fiatal Lázár Ervin és a pécsi irodalomban a mértéket képviselő Csorba Győző is. A harmincéves fiatalember azonban komolyan veszi a feladatot, hosszú évek mindennapos megfeszített munkájával küzd az „ügy” sikeréért, és ezzel lassan meggyőzi környezetét és a tágabb irodalmi szcénát. A kezdetben szűkösebb esztétikai értékfogalmai tágasabbá válnak, az írói közeg, élén Csorbával játékonnyan alakítja szemléletét. „A nevelő nevelése” zajlik, mondhatnám Csordás Gábor egy későbbi kötetének címével. Erre az életre-halálra szólóan komolyan vett nevelődési folyamatra enged rápillantani ez a szövege.

Irodalmi és zenei élményeinek bemutatása előtt tisztázza saját beszélői pozícióját: míg az irodalommal hivatásszerűen foglalkozik, a zenében laikus. Utóbbiról alig tud többet, mint amit a dombóvári gimnáziumban megszerzett, ahol a kórusal többször is Kodály Zoltán jelenlétében énekeltek. Iskolai színjátszóként „iszonyú tehetségtelenséggel” játszott, mondja, „csak a remegő érzés” maradt belőle. S az emlékből rögtön általánosabb érvényre emeli az érzést, saját felnőttkori attitűdjét jellemezve, amelynek a nemritkán önkínzó önreflexió a sajátja. „Színházi előadásokat nézve, néhány hivatásos művészt látva, ma is belémborzong néha egy pillanatra: mily boldogok a naiv magabiztosak!”

„A muzsikával való mélyebb, meghatározó találkozásom ezen az alapon, de már egyetemi éveimben történt. A lázas, válogatás nélküli olvasási düh időszakát még gimnazista koromban éltem át, a szenvedélyes zene-hallgatás rohama azonban Szegedhez fűződik, egyrészt az akkor elterjedt mikrolemezek nyújtotta gép-zene, másrészt az élő operaelőadások és hangversenyek révén.” A következő bekezdést egészében idézem. „Ez az időszak is lassan már húsz éve a múlté, de mindannak, amit *ma* jelent számomra az irodalom és a muzsika, itt a gyökere. Ha egyikhez hivatásom kapcsol is, magamban elválaszthatatlan a kettő, még egyetemista koromban fogalmaztam meg egy napló-feljegyzésben a

Mese, a Muzsika és a Játék hármas, de egyenrangú varázsát, egy nagyon pesszimista élet-szakaszomban, amikor arra is hajlamos voltam, hogy az életet összetévesztettem a művészettel, pontosabban, amikor a valóságból a művészetbe menekültem. A Mese, a Muzsika és a Játék jelképesen *minden* volt számomra, élet és művészet együtt, mindaz, ami Weöres Sándor előbb elhangzott versének [*Grádicok éneke*] első feléből sugárzik. Az irodalomban és a zenében azt a harmóniát kerestem, amely átnyúlik a változó világ korlátain, azt a feledtető, feloldó varázst, amely eltávolít a földtől.”

Páratlan kitérülködés ez, nyelvi tónusában is messze azoktól a megszólalási módoktól, amelyeket egyre ritkábban közölt kritikái írásaiban választott vagy olyan hivatalos megnyilvánulásaiban használt, amelyekre szerepéből következően kényszerült. Nem tudjuk meg, mi lehetett az a válság, amire utal, csak azt, hogy milyen terapikus erővel bír számára a művészet. Azon belül is különösen Weöres költészete. Miért? „[E]gy nagy költő és nagy ember kicsinység-tudata” miatt. Ennek a kicsinység-tudatnak a fontossága pedig egyre erősödött benne, míg „kulcsproblémává” vált, „amely hozzásegített az emberekhez fűződő kapcsolataim és önmagam megértéséhez”. Megtudjuk, hogy ennek a nevelődési folyamatnak a során érkezett el Weöreshöz és Bartókhoz. Nem mondja ugyan, de világos, hogy sok mindenen kellett túllépnie, míg ide elért.

„A kicsinység-tudatnak semmi köze a kisebbségi érzéshez, még kevésbé a kicsinységhez. A szerénységhez van köze, de vele sem azonos, sokkal tágabb érvényű. Nem viselkedésmód csupán, inkább a világszemlélet egyik eleme, önmagunk és környezetünk helyes érzékelése, olyan belső harmónia megalapozója, amely nem zárja ki, hanem magában foglalja a diszharmoniót, nem nyugalmas szemlélődés csupán, lehet hatalmas szenvedély is.” Aztán a következő mondat még inkább kihegyezi az állítását: „Félek az olyan emberektől, akikben egyáltalán nincs kicsinység-tudat vagy legalábbis idegenek számára.” És akkor eszünkbe juthatnak az örök rettenetes nagy hatalmú senkik.

Végül számomra meglepő módon továbbhalad a kitérülködésben, amikor a magas művészet körén túllépve bevallja, hogy kedveli a francia sanzonokat. „Nem elvi megfontolásból, de bizonyára szerepet játszik ebben érdeklődésem a francia nyelv és kultúra iránt. Egy kicsit, azt hiszem, frankomán vagyok.” És akkor Jacques Brel két dala következik.

Mindehhez ezt a képet választottam, amit leginkább kedvelek. Talán egy mező vagy éppen az olyannyira szeretett Balaton nádasa képezi a háttérrel, amely előtt ez a fegyelmezett, vívódó, talányos férfi mutatkozik. Nézéséből sejthető, hogy erős, szívós figyelemre képes, melyet Nádas és Esterházy is hangsúlyozott karakterében. „A figyelemnél pedig nincsen nagyobb csábítás” – mondja Nádas a szerző oldaláról nézve.

Szederkényi szövegének tíz év előtti közlésekor olyan képeket válogattam mellé, amelyek egy részét mintha tőle érkezett palackpostaként kaptam volna meg: a képeknek az idő múlásával megrongálódott celluloid negatívjait ugyanis egy tőle örökölt szekrényben találtam meg. A József Attila-díjat 1987-ben, posztumusz kapta meg.

¹ <https://www.jelenkor.net/multkor/785/szederkenyi-ervin>